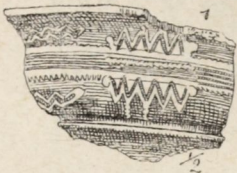

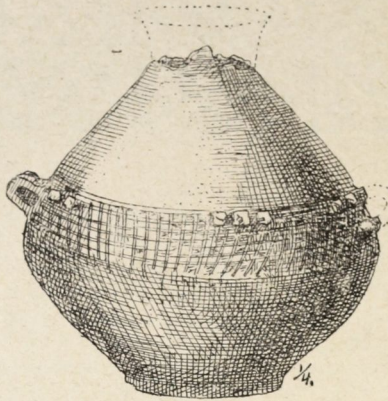

BÖKÉNY-MINDSZENTI LELET.

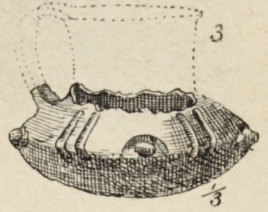
Midőn HORVÁTH GYULA képviselő, a tavaszi nagy áradások alkalmával mint kormánybiztos Szeged mellett a legnagyobb erőfeszítéssel megerősítette a bökény-mindszenti gátat, azon rendeletet adta ki, hogy minden régiség, mely a földásatásoknál előkerülne, a legnagyobb figyelemmel félre tétessék. Ez meg is történt s ő mindazt, a mi ez alkalommal a védgát irányában találtatott, a magyar nemzeti muzeumnak adta át. A rögtönzött gyors munka lehetetlenné tette, hogy az ásatás szakszerűen történjék meg, és hogy szabatosan jegyeztessék fel, mi találtatott; így itt is, mint a szegedi öthalmi ásatásoknál, több időszak emlékei kerültek össze, például egy kelta ezüstpénz a macedoniai Fülöp-féle tetradrachmák mintájára, római rézpénzek annyira megrongálva, hogy alig ismerhetők meg, csak az egyik darabon lehetett meghatározni I. Constans veretét. Különböző korszakokból valók a cserépedények is, melyek a bökény-mindszenti védgát hosszában találtattak s melyeket a 202. oldalon látunk; mindnyája korong nélkül kézből készült. Az 1. és 11. sz. alatti azon csoporthoz tartozik, melyet Rómer Flóris pannoniainak elnevezett s valószínűleg a római időkben a benszülöttek által készítettet; az 5. és 9. sz. alatti edényeken nevezetes a fülek félhold alakú vége, minővel a rákospalotai leletnél is találkoztunk, ezekhez állnak közel a 3. és 8. sz. a. csücskös edények. A 2. és 6. nagyobb edényekhez aránytalanul kis fülekkel, a pilinyi leletekben találjuk a hasonlatosságot. Legnevezetesebb a 12. sz. alatti edény, melynek

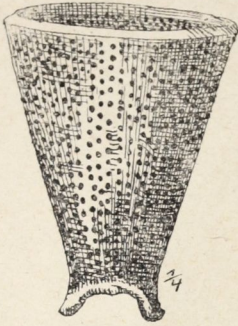
1

2

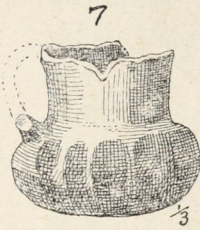
3

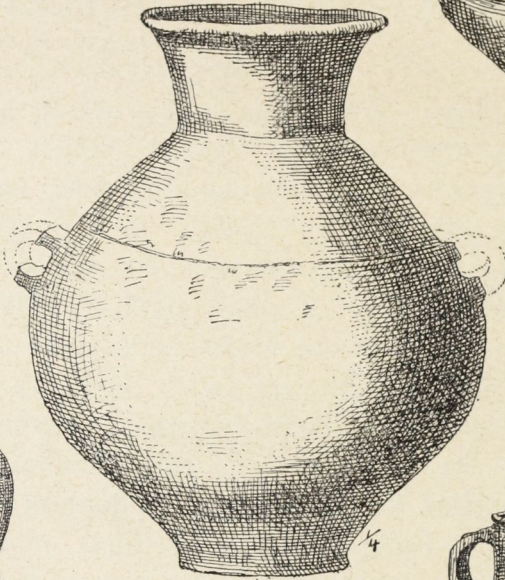
4

5

6

7

8

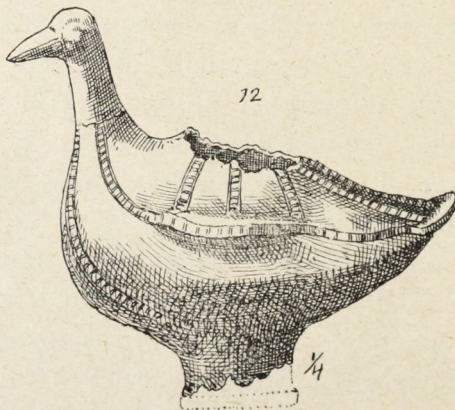
9

10

11

12

13

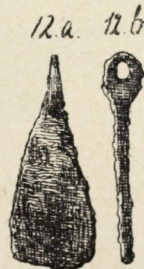
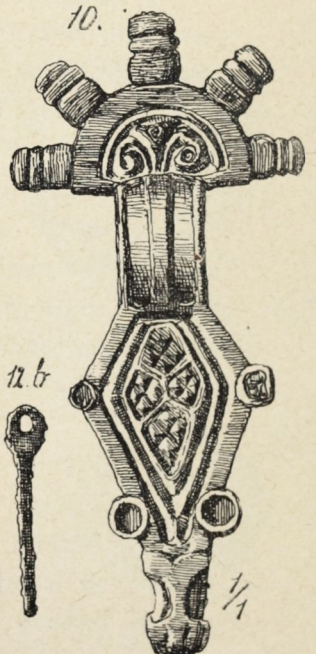
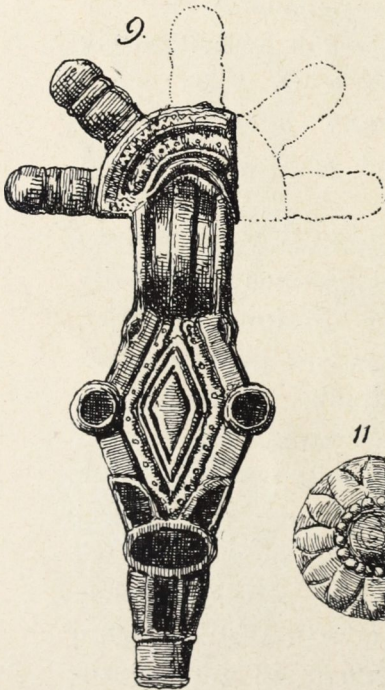
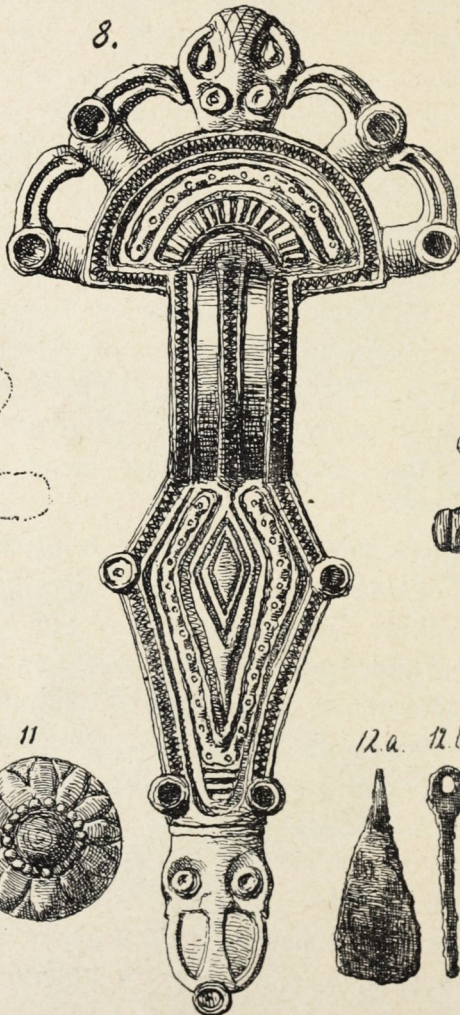
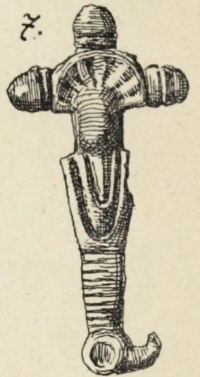
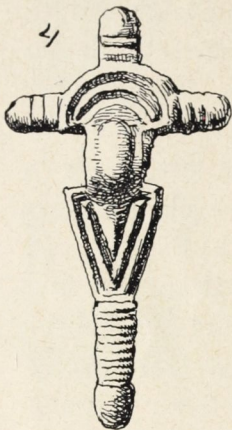
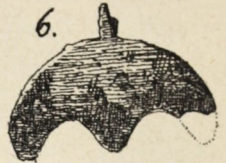
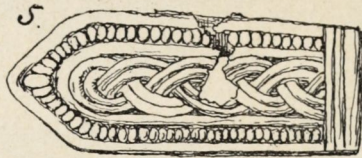
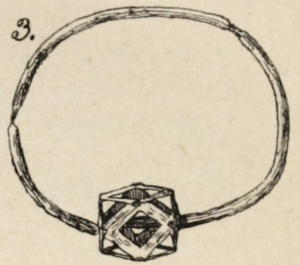
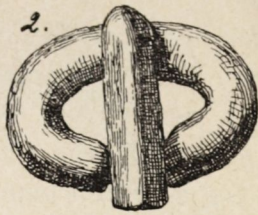
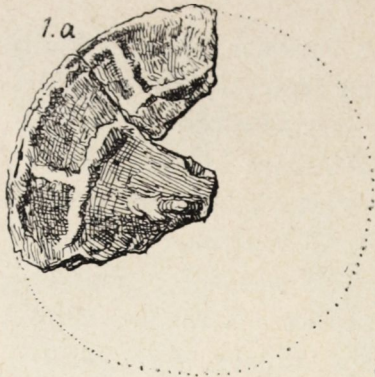
EDÉNYEK BÖKÉNYMINDSZENTRŐL.

madáralakja nemében eddig egészen új; hasonló nem találtott nálunk. A 4. sz. a. szűrő, számtalan likacsával már több helyről ismeretes, de nem tudjuk mire használtatott.

A felásott tárgyaknak legnevezetesebb része azonban kétségen kívül egy gazdag sírlelet a népvándorlás idejéből, mely formáiban egészen megegyez azon ékszerekkel, melyeket a németek és francziák merovingiaknak szeretnek nevezni s melyek nálunk «avarkori leletek» néven ismeretesek. Nem kevesebb mint tíz ruhakapocs, hat pityke, négy szíjvég, egy fülbevaló, több csat és csüggő jutott így a nemzeti muzeumba, s e tárgyak stylje mutatja, hogy csakugyan együvé tartoztak. Mind-ezen ékszerek durva rézrozsdával voltak beborítva, csak az egyik szíjvégen látszott aranyos ragyogás, s a fülbevalónak aranya felől nem lehetett kételkedni. Amint azonban e tárgyak gyenge sósavoldattal kitisztítottak, világos lett, hogy a fibulák helyenként meg voltak aranyozva, a szíjvégek pedig és pitykék bronzból készültek, aranylemezzel voltak befedve, sőt néhol a bronz alap tökéletesen el volt a rozsdá által emésztve s csak a fedő aranylap maradt meg érintetlenül. E körülmény megfejtí az ozorai aranyleleteknél is a drága fém vékonyságát a szíjvégeken, mert ezeknél is aranylemez fedte a bronzmagot, mely a rozsdá által tökéletesen megsemmisült.

A bökény-mindszenti leletnek nevezetesebb részeit adjuk a 204-dik oldalon, ezek közt főleg kitünik a 8. szám alatti bronz fibula, mely egyes részeiben aranyozva volt s befoglalt sötétvörös kövekkel díszlett, melyek közül azonban némelyik elveszett.

A ruhakapocs feje félkör alakú. A diszítvány motívuma: négy madárfő egymás mellett, s egy phantasztikus állatfő. Ily madárfejek gyakran fordulnak elő e kor diszítványei közt, nemcsak hazánkban, hanem Németországban is. LINDENSCHMIDT ismert munkájában sok ily példányra akadunk. A fibula háta csak kevésbé domborodik, a mi bizonyosságul szolgálhat, hogy a ruhakelme, mely e csat által összetartatott, nem készült gyapjuból s ugyanazért nem vetett vastagabb redőket, hanem selyemből vagy vászonból állt, s csakugyan e fibula párjának hátulsó részén látszik még a vasrozsdában a fínom kelme szövetének nyoma, sőt némely szál meg is van tartva s lenre vall. A kapocs lába, a mint ez ezen időben majd mindig szo-

BÖKÉNYMINDSZENTI LELET.

kásos volt, rhomboid formába szélesedik ki s phantastikus sárkányfőben végződik. Az egész azon jellemző diszítésekkel van tele, melyek a klasszikus idők hagyományaitól tökéletesen eltérnek, de azért még is elég tetszetősek s melyeknek eredete még mindig bizonytalan: valószínűleg keleti. A kapocs hátlapján letört a tövis, látjuk azonban, hogy vasból készült, a bronzhoz hozzá volt forrasztva s mechanismusában a spirális sodrony ruganyosságára támaszkodott. E fibula két, egymásnak tökéletesen megfelelő példányban találtatott, tehát női sírból került elő; mert ezekben a fibulákat majd mindig párosan találjuk, a mint a ruhát a két vállon összekapcsolták. A második fibula azonban az ásatásnál szét tört s csak darabokban maradt ránk.

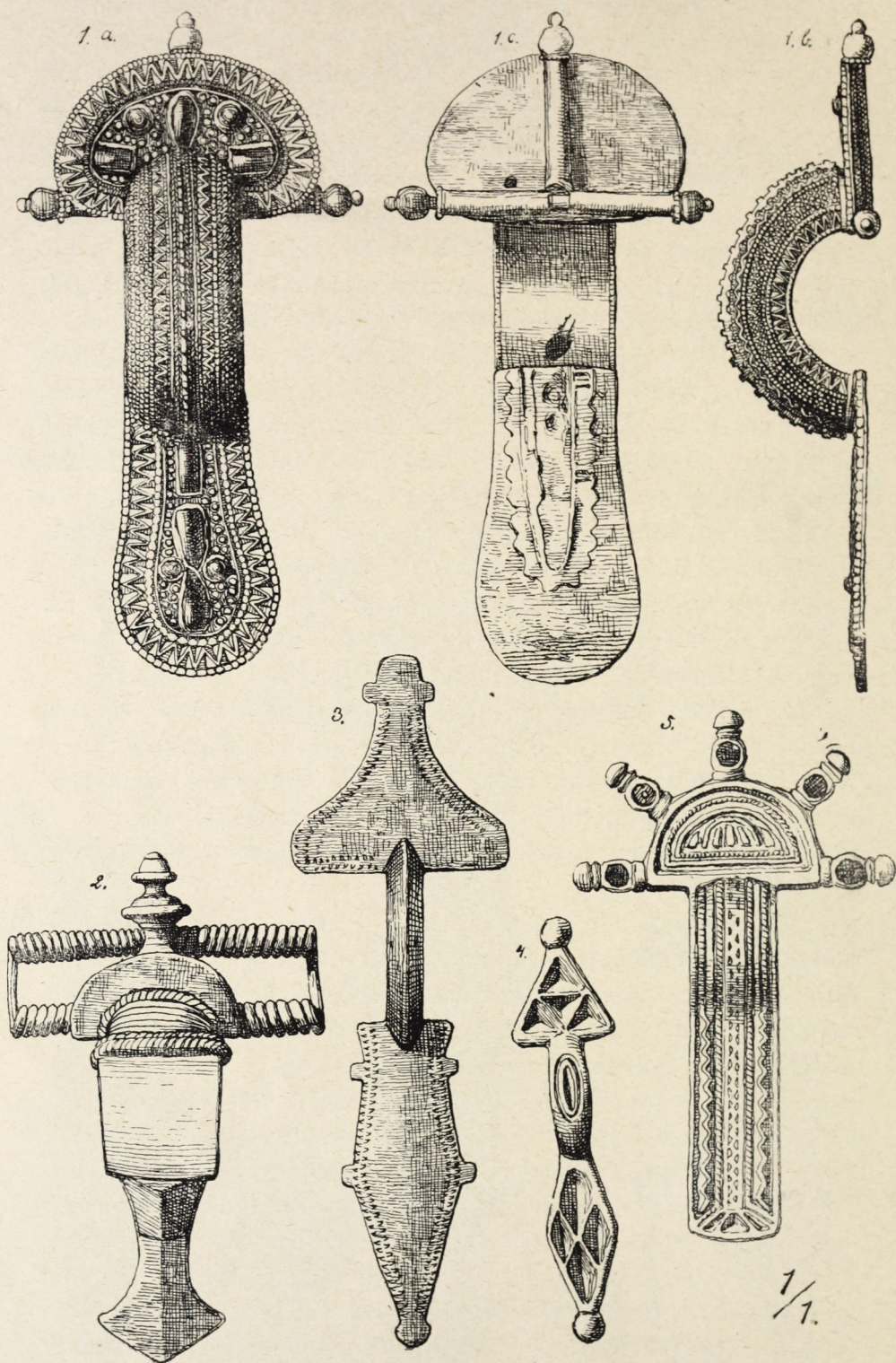
Szintén páros volt a 9. szám alatti ruhakapocs, melynek egy része hiányzik; párjának csak a lába maradt meg, gránátokkal gazdagon ékesítve, a kövek alatt az aranyozott bronz rovátkás, mi különös fényt kölcsönöz az átlátszó gránátoknak. E fibulán is a láb phantasztikus főben végződik.

A 10. szám alatti ruhakapocs szintén páros, feje szintén félkörű és öt hegygel ékes, teste gránáttal díszes sárkányfőben végződik, egészben véve azonban szegényebb az előbbinél.

A 4. szám alatti kapocs a legegyszerűbbek közé tartozik, három hegye van csak, háta s lába egyszerű; párja, mely tökéletesen megfelelne neki, nincs ugyan, de egy másik ruhakapocs találtatott ugyanott, mely nagyjából hozzá hasonló, végre a 7. szám alatti fibula egyszerűbb, lába a jellemző madárfőben végződik.

A szíjvégek egyike, mely az 5. szám alatt van lerajzolva, egyszerű fonott motivumot tüntet föl, a 3. szám alatti fülbevalónál a gránátok kiestek az aranyfoglalásból, alakja egyébiránt tökéletesen megegyez más ily fülbevalókkal, melyek népvándorlási leleteknél gyakran fordulnak elő.

Ugyanezt mondhatjuk a 2. szám alatti tömör csatról is; ez erősen megezüstözött bronzból készült és szintén több példányban találtatott. Hasonló csatok, hol ezüsből, hol aranyból, hol bronzból, a muzeum régiségtárában számosak. Nehezebb szólni az 1. a) és b) alatti töredékekről; anyaguk valószínűleg az úgynevezett tükör-fém, vagyis oly bronz ötvözés, melynél 25—30% ón 70% rézzel van keverve, miáltal a fém szürke ezüsthöz hasonló fényt nyer, ellenben igen könnyen törik. Nehéz

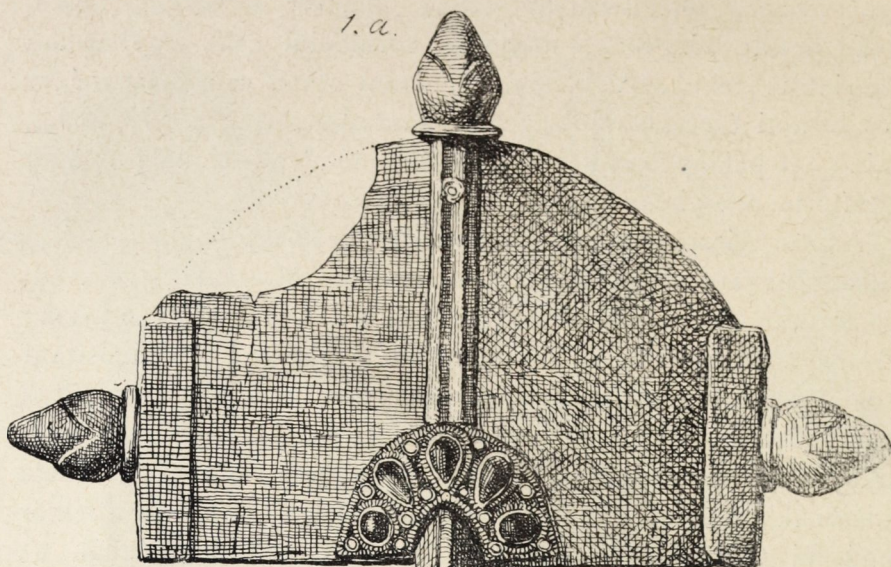
FIBULÁK A MAGY. NEMZ. MUZEUM RÉGISÉGTÁRÁBÓL.

meghatározni, mi diszítési célja lehetett e korong alakú, durván öntött tárgynak, melynek körülbelül csak egyharmad része jutott reánk. A 6. és 12. szám alatti csüggőkre nézve nincs semmi észrevételünk, a 11. szám alatti aranypityke pedig, a minő hat példányban került elő e leletnél, valószínűleg az övet diszesítette, melyhez a szíjvégek is tartoztak.

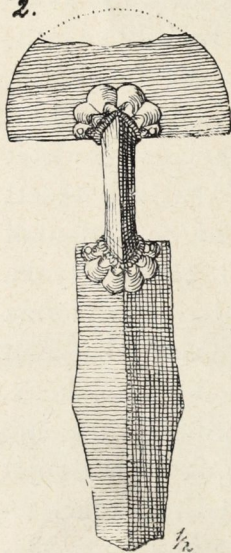
Az ősrégészet kutatói újabb időben sokat foglalkoztak a ruhakapcsokkal, különösen HILDEBRAND és MONTELIUS a svéd, UNDSET a norvégiai és OTTO TISCHLER a königsbergi tudósok; az elsők főleg typologiai kutatásokkal igyekeztek felvilágosítani a fibulák egymásutáni korát és megmagyarázni, miként alakultak a különböző formák egyik a másikból. Az általuk felhozott módszer nyomán mi is igyekeztünk az úgynevezett «mérovingi» fibula formájának eredetét kimutatni. Ennek jellege különösen a félkör idomú fej többé-kevésbé számos diszített kisugárzásokkal, az aránylagos lapos nyak s a rhomboid alakú láb. Ehhez legközelebb állónak találtuk a 206. oldalon 1. szám alatti, erdélyi gazdag arany fibulát, mely JANKOVICS MIKLÓS gyűjteményéből a m. n. muzeumba került s nemében a legszebb példányok közzé számítható. Formája mutatja, hogy a hanyatló római korban készült, anyaga tiszta sárga arany, nem azon halványabb electrum, mely az Erdélyben készült aranydiszítványokat jellemzi. Munkája is sokkal jobb, mint hogy annak provincialis eredetet tulajdoníthatnánk. Feje félkör alakú, granulatiókkal s bevéselt háromszögű diszítványnyel borítva s azonfelül három befoglalt hosszukás karneollal és két gömbölyű pasztával ékes. Nyaka rendkívül díszes, teljes félkörben emelkedő s lábával egyforma szélességű. A kapocs lábán ismét látunk három vörös karneolt és két kék pasztát; az egész egyike a leggazdagabb fibuláknak, melyeket a római korból ismerünk. A fej félköréből három gomb dudorodik ki, ha azonban a kapcsot megfordítjuk s hátlapját vizsgáljuk (1c.), azt fogjuk találni, hogy e diszítés tökéletesen organikus, mert a három gomb ama két arany rudacská-
nak díszes vége, mely a kapocsnak — fájdalom — elveszett tövisét tartotta.

Ha e ruhakapocscsal az 5. számú fibulát hasonlítjuk össze, mindjárt szemünkbe tűnik köztök a hasonlatosság, sőt úgy látszik, mintha az egyik a másiknak mintául szolgált volna még a diszítésben is, csak hogy az utóbbi már provincialis

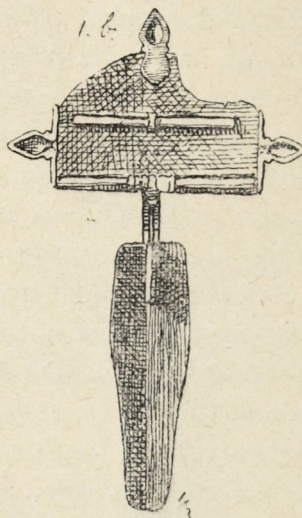
1. a.

2.

1. b.

BAKODI ÉS SZABOLCSI FIBULÁK.

munka, melynél ama gombok, melyek az 1. számú fibulán a tövistartó rudacsák végei minden konstruktív jelleget elvesztettek s kizárólag díszítésül szolgálnak. Az eredeti három gomb helyett már ötöt látunk itten, a hátsó lapon pedig a vas tövis és tartója, minden organikus összefüggés nélkül e díszítésekkel, eg szerüen hozzá van forrasztva a fibulához. A 3. és 4. számú ruhakapocs, melyek mind a m. n. muzeum gyűjteményéből közzöltetnek, egészen különböző fejalakot mutatnak, mely inkább a háromszögből fejlődik ki s egyszerűbbnek tünik fel, sőt a római fibulával semmi rokonságot nem mutat. Az ily alakú ruhakapcsok azonban sokkal ritkébbak mint azok, melyek inkább az 5. számú fibulához hasonlóak, nem is látszanak typologikus összeköttetésben lenni azon formákkal, melyeket például a bökény-mindszenti leletnél találtunk s melyek hazánkban oly gyakran fordulnak elő. Mi tehát ezeket nem annyira eredeti formáknak tartjuk, mint inkább eltérő divatnak, mely csak kevés példányban maradt reánk. A bökény-mindszentiekkel némi atyafiságban van egy különös nagy fibula-alak, mely az avarkori sírokban néha előfordul s melynek egyik díszes példányát a 208. oldalon 1.a) alatt adjuk. Itt is látjuk a félkörű fibulafejet a három díszes makkalakú gombbal, a nyak ellenben oly keskeny, mint a 206. oldal 3. és 4. példányánál, a láb ismét kiszélesedik és hosszúkás keskenyülő idomban végződik. E ruhakapcsok, melyek közül kettő a bakodi pusztá egyik gazdag sírjában találatott, kettőnek töredéke a szabolcsi muzeumban, egy pedig a primás gyűjteményében őriztetik, mind oly szürke fémből készültek, mely eddig vegyelemezve nem volt, de fénye s törékenysége valószínűvé tesz, hogy ez az úgynevezett tükörfém, mely az ezüst színét és fényét utánozza. A 2. szám alatti ruhakapocs a szabolcsi példányt hozza előnkbe s mutatja, hogy készítőjök a keskeny fibulahátat külön tagnak fogta fel, s azért alól és felül ízléses díszítésekkel különbözött el a kapocs fejtől és lábától. Ez a bakodi példányon is észrevehető, csak hogy itt az alsó díszítés lepattant s az ásatásnál valószínűleg elkallódott. Ha e fibulákat megfordítjuk, (lásd 1.b.) látjuk, hogy a fej gombjai nincsenek organikus összeköttetésben a fibula szerkezetével, hogy tehát kizárólag díszül szolgáltak s mint ilyenek forrasztattak hozzá a fibulához. A tövis ellenben két vízszintes rudacska által tartá-

tott, melyek egyszerűen a fibula belsejéhez, szintén minden organikus összefüggés nélkül oda vannak forrasztva. E kettős rudacska azonban a római késő császárság formáira emlékeztet, melyeknél a kettős rudacska szerkezetét a félkörű kapocsfej mellett igen jól képviseli a 206. oldalon a 2. szám alatti ezüst fibula; ennél a tövis a kettős spiralis sodronydísznek végét képezi s így szerves összeköttetésben áll az egész kéttagú fibulával.

A barbár korban fenmaradtak még a római typosok hagyományai, de a mi ezeknél még szerves volt, az amazoknál egészen díszesítéssé vált, a hagyomány lassan-lassan feledésbe ment s új formák alakultak, melyek az eredetiekhez nem hasonlítottak többé, s a díszítésnél is ily barbár styl állott be, melynek eredete valószínűleg keleten keresendő.

Pulszky Ferencz

ANTIK ÓLOMTÁRGYAK A MAGYAR NEMZETI MUZEUMBAN.

Tisztelt szerkesztő úr.

A jelen év húsvétja körül kelet felé, az önök nemzeti muzeumjába indított engem a vegyész érdeklődése a fémek története iránt, mert ez valósággal az emberi nem fejlődése történetében is jelentőségteljes föladat. Az igazgató úrnak előzékenyen megadott engedelmével végig vizsgáltam — az örnek, HAMPEL JÓZSEF urnak szíves segítsége mellett, — a régiséggyűjteményt, ólom tárgyakat keresvén: mivel épen az ólomleletek, melyek az Alpe-seken innen egyáltalán ritkák, eddigelé, mintha — a «Piombi» kivételével — nem részesültek volna kellő figyelemben. Midőn utóbb Önnel találkozván, ez a kérdés beszélgetésünk tárgyát képezte, s a társaság oszlása következtében kénytelenek valánk ezt abba-hagyni, Ön szíves vala engem fölszólítani: állítsam össze kutatásaim eredményét az elejtett kérdéstről — az ólom használatáról a régieknél, kivált a rómaiaknál. — Akkor adott